

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

Основним напрямом видавничої діяльності Національної академії наук України у 2004 році була підготовка та видання робіт, що узагальнюють найважливіші результати фундаментальних і прикладних досліджень. Порівняно з минулим роком обсяги наукового книговидання зросли більш ніж на 30 %.

Протягом 2004 року установами Національної академії наук України видано понад 800 наукових книг, з них майже 550 монографій та близько 290 збірників наукових праць.

Видавництво “Наукова думка” НАН України у 2004 році випустило у світ 78 книг загальним обсягом 2120,9 обл.-вид. арк. і накладом 343,3 тис. примірників.

Пріоритетним напрямком діяльності видавництва була реалізація проекту “Наукова книга”. Звітнього року за цим проектом випущено 28 монографій. Одна з них – праця співробітника Головної астрономічної обсерваторії НАН України О.В. Мороженка «Методи і результати дистанційного зондування планетних атмосфер» – на XI Форумі видавців у Львові була визнана кращою серед наукових видань. Фундаментальна монографія акад. НАН України В.В. Єременка та В.А. Сіренко «Магнитные и магнитоупругие свойства антиферромагнетиков и сверхпроводников» (Фізико-технічний інститут низьких температур ім. Б.І. Веркіна НАН України) одразу після виходу отримала заявку на її перевидання англійською мовою.

Дослідженню проблем екологічної безпеки присвячені монографії, підготовлені Інститутом геохімії навколишнього середовища НАН України та МНС України – “Самоочищення природного середовища після Чорнобильської катастрофи” (за редакцією акад. НАН України Е.В. Соботовича) та Інститутом біоорганічної хімії та нафтохімії НАН України – “Достижения энергетики и защита окружающей среды” (акад. НАН України В.П. Кухар та ін.).

Надзвичайно актуальним в умовах сучасної правописної полеміки, що точиться в Україні, стало видання в межах проекту “Історії українського правопису: XVI – XX століття” – ґрунтового дослідження основних етапів становлення української орфографії та українського алфавіту, підготовленого Інститутом української мови НАН України (упорядники чл.-к. НАН України В.В. Німчук, Н.В. Пуряєва). Історично конкретні параметри та специфічні модифікації людської свободи розглянуто у монографії “Людина в есенційних та екзистенційних вимірах”, підготовленої за редакцією проф. В.Г. Табачковського (Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України).

2004 рік був позначений для видавництва непересічною подією – виходом 1-го тому “Енциклопедії історії України” (літери А-В). Це епохальне видання, яке створюється українською науковою спільнотою на тлі розбудови незалежної України як демократичної держави.

Завдяки плідній співпраці з Інститутом історії України НАН України було видано тритомне фундаментальне дослідження – “Україна і Росія в історичній ретроспективі” (голова редакційної ради – акад. НАН України В.М. Литвин). У книзі вперше зроблена спроба показати неоднозначність українсько-російських взаємин на різних етапах, а головне – висвітлити страдницький шлях українського народу в його далекій і близькій історії.

Спільно з Інститутом літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України у межах виконання державної Програми випуску соціально значущих видань було здійснене автентичне видання 1-6 томів (літературна спадщина) Повного зібрання творів Тараса Шевченка у дванадцяти томах. Вийшли у світ 3-й та 4-й томи Творів Олесь Гончара у дванадцяти томах. Підготовлені до друку 5-й та 6-й томи цього видання, проте відсутність державного фінансування не дає змоги продовжити його випуск.

За Програмою випуску соціально значущих видань також було видано “Атлас операцій на брюшній порості”, Т.1 (О.О. Шалімов, А.П. Радзиховський). У книзі наведено крім стандартних методів велика кількість оригінальних розробок і різних модифікацій, автором яких є ака-

демік НАН України О.О. Шалімов. Готується до друку 2-й том цього видання.

У межах проекту “Словники України” видано “Українсько-російський словник” та “Російсько-український словник”, підготовлені фахівцями інститутів української мови та мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України. Ці словники охоплюють найуживанішу лексику, зокрема породжену новими суспільно-політичними, економічними та культурними умовами останніх десятиліть, і відповідають сучасним правописним нормам. У цій же серії видано “Словник-довідник з літературного слововживання” (С.І. Головащук), де розглядаються складні випадки літературного слововживання. Побачив світ “Словник українських наукових і народних назв судинних рослин” (за редакцією акад. НАН України М.А. Голубця) – ґрунтовна наукова праця, в якій втілено результати багаторічних досліджень науковців Інституту екології Карпат НАН України.

Кількісні показники видавництва "Наукова думка" за останні 5 років наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Роки	Назв книг	Обсяг (обл.-вид. арк)	Тираж (тис. прим.)	Назв монографій
2000	52	1082	170	19
2001	72	1998	284	26
2002	66	1476,8	128,4	30
2003	67	1808,5	127,75	42
2004	78	2120,9	343,3	47

Головний аспект діяльності Видавничого дому “Академперіодика” НАН України – випуск періодичних видань НАН України. Протягом звітного року разом з науковими установами було видано 158 номерів журналів та міжвідомчих збірників. Спільно з Інститутом археології НАН України розроблена електронна версія журналу “Археологія”, яка з 2004 року подається в мережі Інтернет.

Окрім журналів у Видавничому домі вийшло 25 книжкових видань обсягом близько 400 обл.-вид. арк. і тиражем 7320 примірників. Серед них відзначимо монографію акад. НАН України В.Д. Романенко зі співавторами “Вплив рибного господарства на біологічне різноманіття в басейні р. Дніпро. Визначення причин та проблем”, збірники спогадів про відомих вчених чл.-к. НАН України М.А. Кривоглаза і чл.-к. НАН України В.О. Перелому та їх вибраних праць. Широкий суспільний резонанс мала книга “Чорнобиль. 1986-1987 рр. Документи і спогади. Роль НАН України у подоланні наслідків катастрофи”, в якій представлено низку факсимільних копій документів АН УРСР та сторонніх архівів, що висвітлюють позицію Академії наук стосовно будівництва мережі АЕС на території України, діяльність її структур протягом згаданого періоду. За участі Видавничого дому «Академперіодика» побачило світ унікальне енциклопедичне видання «Імена України в космосі», підготовлене Радою з космічних досліджень НАН України у співпраці з Національним космічним агентством України та Українською асоціацією астрономів.

З метою подальшого розвитку наукового книговидання керівництво Академії в 2004 році прийняло рішення про надання додаткових приміщень Видавничому дому “Академперіодика”, освоєння яких стане запорукою створення сучасної поліграфічної бази НАН України.

Значний вклад у видання наукової книги вносять також і неакадемічні видавництва. Протягом року в цих видавництвах було випущено більше 50% всіх монографій, підготовлених науковцями НАН України, а саме 315 книг загальним обсягом майже 6500 обл.-вид. арк.

Опублікуванням у видавництві «Українська енциклопедія» ім. М.П.Бажана 6-го тому Юридичної енциклопедії завершена багаторічна фундаментальна праця колективу Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України під керівництвом акад. НАН України Ю.С. Шемшученка, яка була дуже високо відзначена – присудженням Державної премії України в галузі науки і техніки.

Основні здобутки вітчизняної етнополітології проаналізовано в книзі акад. НАН України І.Ф. Кураса «Етнополітологія: перші кроки становлення», опублікованої видавництвом «Генеза». Видавництво «А.С.К.» видало монографію акад. НАН України О.М. Гузя «Упругие волны в телах с начальными (остаточными) напряжениями». У видавництві «Українські енциклопедичні знання» вийшла фундаментальна праця акад. НАН України А.К. Шидловського зі співавторами «Паливно-енергетичний комплекс України в контексті глобальних енергетичних перетворювань». Монографія "Класифікація мінеральних вод України", підготовлена співробітниками Науково-інженерного центру радіогідроекологічних полігонних досліджень НАН України та Інституту геологічних наук НАН України за редакцією акад. НАН України В.М. Шестопалова, вийшла у видавництві «Макком».

Науковці НАН України щороку приймають активну участь у підготовці та випуску підручників та навчальних посібників для середньої та вищої школи.

За участі співробітників Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України видавництво «Генеза» видало підручник для 11-го класу загальноосвітніх навчальних закладів «Новітня історія України (1939-1991)» (авт. Ю.І. Шаповал та ін.) та посібник для вчителя «Україна у Другій світовій війні. 1939-1945» (авт. В.І.Кучер, П.М. Чернеча). У цьому ж видавництві вийшов підручник акад. НАН України В.Д. Романенко «Основы гидроэкологии».

В Інституті магнетизму НАН України та МОН України акад. НАН України В.Г. Бар'яхтаром зі співавторами підготовлено та надруковано підручник для вищих навчальних закладів «Механика».

Співробітниками Інституту біохімії ім. О.В. Палладіна НАН України (А.Д. Супрун та ін.) у видавництві «Шлях» опубліковано навчальний посібник для студентів фізичного та біологічного факультетів «Фізика функціонування білків».

Окремо слід відзначити праці українських науковців, надруковані провідними зарубіжними видавництвами. Видавництво «Springer» випус-

тило в світ монографії співробітників Фізико-технічного інституту низьких температур ім. Б.І. Веркіна НАН України – акад. НАН України І.К. Янсона та Ю.Г. Найдюка «Point-Contact Spectroscopy», Ю.П. Монархи зі співавторами «Two-Dimensional Coulomb Liquids and Solids» та співробітниками Інституту фізики НАН України О.М. Брауна зі співавторами «The Frenkel-Kontorova Model: Concepts, Methods, and Applications». У видавництві «Kluwer Academic Publishers» побачила світ фундаментальна праця чл.-к. НАН України С.П. Вассера, присвячена висвітленню проблем еволюційної теорії «Evolutionary theory and processes: Modern horizons». В Пекіні китайською мовою вийшла праця чл.-к. НАН України А.А. Мартинюка та його китайського колеги Сунь Чжень Ці «Практична стійкість та її застосування».

В цілому в 2004 році зарубіжними видавництвами опубліковано 37 монографій українських учених обсягом понад 700 обл.-вид. арк.

Значну частину наукової літератури інститути намагаються видавати на власних дільницях оперативного друку. Протягом 2004 р. на таких дільницях побачили світ 138 монографій обсягом понад 2300 обл.-вид. арк.

Серед них 2-й том з 6-томного видання "Сверхтвердые материалы. Получение и применение", розпочатого Інститутом надтвердих матеріалів ім. В.М. Бакуля НАН України за загальною редакцією акад. НАН України М.В. Новікова, - «Структура и свойства СТМ, методы исследования», монографія Н.А. Хижняка «Безопасная ядерная энергетика» (ННЦ «Харківський фізико-технічний інститут»), праця А.Я. Тетерка та чл.-к. НАН України З.Т. Назарчука «Селективна вихрострумова дефектоскопія» (Фізико-механічний інститут ім. Г.В. Карпенка НАН України).

Поточні праці науковців публікувалися в 79 наукових журналах та більш ніж 50 серійних виданнях НАН України. 25 журналів НАН України перекладаються англійською мовою, 17 серед них перевидається за кордоном, редакції 8 журналів власними силами перекладають та видають англійською всі свої номери. Один з перших українських академічних періодичних наукових видань – «Мікробіологічний журнал» (Інститут мікробіо-

логії та вірусології ім. Д.К. Заболотного НАН України) цього року відзначив своє 70-річчя.

З метою підтримки високого рейтингу вітчизняних публікацій в світі, сприяння розвитку гуманітарних досліджень та висвітлення ролі фундаментальної науки у впровадженні інноваційних моделей розвитку в Україні Науково-видавничою радою Національної академії наук України розроблена Програма підтримки журналів Національної академії наук України, яка реалізується Видавничим домом «Академперіодика» НАН України в межах виконання державного замовлення на випуск друкованої продукції шляхом виготовлення тиражу річних комплектів наукових журналів. Згідно з цією програмою протягом 2004 р. підтримку отримали 14 журналів НАН України.

Для вирішення проблем розповсюдження наукових журналів та розширення читацької аудиторії майже третина журналів НАН України виставляє сьогодні свої електронні версії в Інтернеті на власних веб-сторінках. З метою активізації застосування редакціями журналів можливостей мережі Інтернет для популяризації своїх видань Науково-видавнича рада НАН України організувала і провела разом з Міжнародним фондом «Відродження» семінар «Наукові журнали в Інтернет-просторі».

Узагальнені показники наукового книговидання протягом 2000-2004 рр. представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Роки	Книги		З них монографій		Статей	
	Назв	Обсяг (обл.-вид. арк)	Назв	В тому числі виданих за кордоном	Всього	В тому числі в закордонних журналах
2000	606	11640	395	22	15278	3369
2001	661	12490	440	33	17744	3504
2002	727	13338	447	43	19619	4261
2003	706	13134	489	33	19459	3919
2004	836	17549,5	549	37	21751	4488

Детальна інформація щодо випуску установами НАН України друкованої продукції наведена в таблиці 5 "Додатків".